

foto's Hans van den Bos

Waar laten we ons natuurhooi?

Beheerders lijken steeds meer moeite te hebben om agrariërs te interesseren voor hooi en kuilgras afkomstig van natuurgraslanden. Maar hoe groot is het probleem eigenlijk, en hoe gaan beheerders hier mee om? Een rondgang langs onderzoekers en beheerders leert dat met flexibiliteit, creativiteit en goede samenwerking het meeste natuurgras nog wel is weg te zetten. Maar voor hoe lang? Schaalvergroting in de landbouw en verdere verspreiding van Jacobskruiskruid maken alternatieve gebruiksmogelijkheden wellicht noodzakelijk.

— Koen Moons, freelance journalist

“**D**e afzet van natuurhooi is een groeiend probleem”, zegt **Anne Oosterbaan, onderzoeker bij Alterra**. Hij deed onlangs onderzoek naar knelpunten die beheerders ervaren bij het beheer van graslanden en de afzet van het maaisel is daar één van. “Veel graslanden worden verschaald en naarmate de grond schraler wordt, wordt het maaisel minder eiwitrijk en dus moeilijker af te zetten. Bovendien zal het areaal grasland dat verschaald wordt de komende jaren nog groeien.” Hoe groot het probleem werkelijk is, kan Oosterbaan echter niet zeggen. “Dit aspect vormt maar een klein onderdeel van ons rapport. Alterra is nu bezig met een inventarisatie van de natuurgraslanden met verschillende doelen, en dus met gras van verschillende kwaliteit. Ook wordt de vraag geïnventariseerd. Misschien blijkt het verschil helemaal niet zo groot, misschien is het vooral een logistiek probleem.”

Bijmenging

Bij veehouders bestaat nog wel eens de veronderstelling dat natuurgras ongeschikt is als voer, omdat het te weinig eiwitten bevat. Als bijmenging in het ruwvoer is het echter goed te gebruiken, meent **Frans Smeding, onderzoeker bij het Louis Bolk Instituut**. Hij schreef in 2007 de brochure ‘Meer dan beheer, melken van beheersgras’, waarin hij stelt dat melkveehouders tot 20 % van het rantsoen kunnen laten bestaan uit natuurgras. “Een boer die zelf veel gras op het huis-kavel heeft, heeft qua voedingswaarde al voldoende”, zegt Smeding. “Hij kan het gras van natuurterreinen als aanvulling gebruiken voor de structuur, want dat heeft de koe ook nodig. Dus je kunt het heel goed voor melkkoeien gebruiken. Er is natuurlijk wel een groot verschil in natuurdoeltypen. Als het om zuiver botanisch beheer gaat, waarbij laat in augustus wordt gemaaid, raak je het maaisel heel moeilijk kwijt. Maar als het gaat om gewoon kruidenrijk grasland en je zit niet vast aan het late zomermaaien, dan kun je het hooi of kuilvoer heel goed gebruiken. Zeker de robuustere rassen, zoals blaarkoppen of montbéliard, kunnen nog veel meer ruwvoer hebben zonder in productie achteruit te gaan.”

Bemesting

Gras van weidevogelgebieden, dat pas in juni gemaaid wordt, kan wel een probleem opleveren als er veel witbol in zit. “Dat is een soort waar zowel boeren als natuurbeheerders een hekel aan hebben”, aldus Smeding. “Voor natuurbeheerders omdat het een dominante soort is. En voor boeren is het een probleem wanneer ze uitgebloeid zijn. In mei, als ze nog bloeien, is witbol niet zo’n probleem, maar zijn ze uitgebloeid, dan zit er weinig meer in en krijgen ze een vieze smaak. De koeien vreten het gras dan niet meer.” De beheerder kan dit volgens Smeding voorkomen. “Als grond te weinig bemest wordt, wordt het te zuur en dan krijg je witbol. Bij weidevogelbeheer zou je best wat bemesting kunnen gebruiken. Dan heb ik het niet over soorten als kemphaan, maar grutto’s en tureluurs willen ook wat meer bemeste weilanden.

Boeren en natuurbeheerders moeten daarin samenwerken, communiceren en belangen op elkaar afstemmen.”

Schraalgraslanden

In praktijk lijken de meeste beheerders in staat goede afspraken te maken met boeren, al is het soms moeizaam. **Luuk Oevermans, beheerder van Staatsbosbeheer in de Hollandse Waarden** (Zuid-Holland), lukt het om met goede samenwerking met boeren het grootste deel van het gras van de 1200 hectare grasland in zijn beheerseenheden af te zetten. “Maar het is wel maatwerk”, zegt hij. “Voor 95% kennen de graslanden agrarisch medegebruik. Dat gaat allemaal via kortdurende pachtcontracten met bepaalde beperkingen, afhankelijk van de natuurdoelen. Daarnaast hebben we dras-sige schraalgraslanden. Die willen boeren niet pachten. Het levert te weinig op en ze kunnen er niet op met de machines. Dat is dus een categorie gewas die wel problemen geeft. Die graslanden laten wij door loonwerkers maaien en wat er af komt bewerken we elders tot hooi. In de meeste gevallen kunnen we die ook nog wel kwijt, als aanvulling op het ruwvoer of als strooisel in de potstal. Het lukt niet alle beheerders om het hooi kwijt te raken. Het hangt sterk van je netwerk van agrariërs af en of je het redelijk droog kan krijgen. Dat lukt ons soms ook niet. Als het door het weer van slechte kwaliteit is, dan gaat het alsnog naar de compostering, dan wordt het extra duur.”

Mestwetgeving

“Het staat of valt bij de ontwikkeling van de landbouw”, zegt **Teddy Bezuijn, rayonbeheerder van het Drents Landschap**. Hij kan nu het meeste maaisel van zijn graslanden nog wel kwijt, maar ervaart wel dat het moeilijker wordt. “Over het algemeen is het de afgelopen tien jaar een stuk moeilijker geworden om boeren te vinden die onze terreinen willen maaien. Het is kruimelwerk voor die grote bedrijven. En de mestwetgeving heeft grote invloed op de belangstelling. Toen boeren onze gebieden daarin mee konden rekenen, was het interessant. Maar nu gaat het om de mest die ze er werkelijk heen brengen en het gaat om schraal grasland, dus daar willen we helemaal geen bemesting. Dan wordt het voor de boer een stuk minder interessant. Gelukkig hebben we duurzame contacten met veel boeren. Die profiteren bijvoorbeeld ook van het feit dat ze op onze terreinen aan nabeweidings kunnen doen, die kijken dus wat verder.”

Combi

Het belangrijkste lijkt te zijn dat je als beheerder agrariërs aan je weet te binden door ze iets meer te bieden dan dat ene hooilandje. Zo verpacht **Age Boonstra, beheerder van de eenheid Harderhoek van Natuurmonumenten**, naast schrale hooilanden ook hoogproductieve weilanden aan boeren. “Het is de combi waarvoor ze het doen”, zegt Boonstra. “Als beheerder moet je dan heel flexibel zijn. Maar het moet natuurlijk wel passen in de doelstellingen voor je gebied. Als

je alleen maar hoogwaardige botanische graslanden hebt, kun je zo'n combinatie niet aanbieden. Je moet wel geschikte gronden hebben." Boerenzoon Boonstra hooit zelf ook enkele hooilandjes. Maar hij waarschuwt: "Als je zelf gaat hooien moet je het goed doen. Als ik om me heen kijk besef ik wel dat maaien een vak apart is. Als het niet goed gebeurt, raak je het zeker niet kwijt. Het mooiste is als, zoals hier in de buurt, veehouders het zelf doen en het hooi als voer gebruiken. Daarnaast hebben we hier akkerbouwers die ook wat vleesvee houden. Die gebruiken het hooi van mindere kwaliteit als strooisel in de stal."

Jacobskruiskruid

Een groeiend probleem, vooral voor beheerders die hooi leveren aan paardenhouders, is het giftige Jacobskruiskruid.

Harald van den Akker, beheerder bij Natuurmonumenten Oost-Veluwe is zo'n beheerder, met 500 hectare grasland. Hij maakt zich zorgen over de toekomst, al weet hij nu het probleem nog in de hand te houden. "Over het algemeen hebben wij geen problemen met de afzet van gras. Een voordeel dat wij hebben, is dat we zelf brandrode runderen hebben die we 's winters ons eigen hooi voeren. Een deel van het slecht gewonnen hooi gaat als strooisel in onze potstal. Als structuurverbetering wordt het kwalitatief slechtste maaisel ondergeploegd op maïsackers bij boeren waar we een relatie mee hebben.

Verder kunnen we veel hooi verkopen aan paardenhouders, maar daarbij krijgen we steeds meer te maken met het probleem van Jacobskruiskruid. Paardenhouders vragen nu al een Jacobskruiskruidvrijverklaring. Die kunnen wij niet

Schraalgrasland langs de Drentse Aa

geven, dat kan bijna niemand. En wat als ze van ons wat balen afnemen en nog wat van een ander, dan zouden ze ons nog aansprakelijk kunnen stellen. We kunnen alleen naar eer en geweten zeggen dat het volgens ons vrij is van Jacobskruiskruid. We steken nu al veel energie in het uitsteken ervan. Maar het is de vraag of we het in de hand kunnen houden. We zijn bij de bestrijding ook van de medewerking van derden afhankelijk.

Er wordt vaak gezegd dat het een probleem is van de arme zandgronden, maar daar blijft het niet toe beperkt. Maaien helpt niet afdoende, alleen chemisch bestrijden zou kunnen helpen, maar daar hebben we geen ervaring mee. We hebben berekend dat als al onze percelen in de IJsselvallei vol komen te staan met Jacobskruiskruid, dat dat ons 300.000 euro per jaar gaat kosten. We kunnen dan niets meer verkopen, het gaat dan alleen maar geld kosten.”

Alternatieven

Alterra-onderzoeker Martijn van Wijk suggereert om bij de inrichting van nieuwe natuurterreinen al rekening te houden met beheer door boeren. “Misschien moeten we ook wel toe naar grootschalig natuurbeheer”, zegt hij. “Nu doen boeren nog moeite om te maaien op kleinschalige graslandjes. Als de vraag naar hooi afneemt, willen boeren minder moeite doen om het te verzamelen op kleine, vaak slecht toegankelijke, terreinen. Als we bij inrichting van al die graslanden die er nog bijkomen rekening houden met de wensen van de boer wat betreft oppervlakte en toegankelijkheid met grote machines, en tegelijkertijd ecologische kwaliteiten realiseren, dan blijft het voor de boer interessant.”

Mocht uit de eerdergenoemde inventarisatie van Alterra blijken dat de aansluiting van vraag en aanbod van natuurhooi een structureel probleem is, dan is het volgens collega-onderzoeker Oosterbaan noodzakelijk om ook naar alternatieve afzetmarkten te kijken. “Er wordt al geëxperimenteerd met verbranding voor bio-energie en gebruik in biovergistingsinstallaties bijvoorbeeld. Maar hier geldt hetzelfde probleem dat het gras niet eiwitrijk genoeg is en dus te weinig energie oplevert. Een andere mogelijkheid is wellicht het raffineren van gras. Daar wordt her en der al mee geëxperimenteerd. Wanneer hieruit verschillende bruikbare componenten te winnen zijn, is dat natuurlijk een ideale oplossing.”◆

Koen Moons, k.moons@delynx.nl

Jacobskruiskruid

Sinds enkele tientallen jaren is het giftige Jacobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*, voorheen *Senecio jacobaea*) in opmars in Nederland en omliggende landen. De toename heeft waarschijnlijk te maken met een toename van het aantal geschikte groeiplaatsen door grootschalige aanleg van infrastructuur, bebouwing en het teruggeven van landbouwgrond aan de natuur. Daarnaast is Jacobskruiskruid in het recente verleden ingezaaid in wegbermen.

Met name paardenhouders maken zich grote zorgen om Jacobskruiskruid. De stoffen die de giftigheid veroorzaken zijn pyrrolizidine alkaloiden. Het gif grijpt vooral aan op de lever, maar ook in mindere mate op de nieren en longen. Als dieren Jacobskruiskruid binnenkrijgen, worden de gifstoffen uit het bloed gehaald en in de lever opgeslagen. De lever kan het gif niet afbreken en daarom hoopt het op. Hierdoor kan herhaalde opname van weinig van de gifstoffen (1-2 % Jacobskruiskruid in het voedsel) uiteindelijk tot de dood leiden. Daarnaast neemt de kans op ernstige leverbeschadiging en leveranker toe. Als een paard tussen 50 en 200 gram gedroogd Jacobskruiskruid per kilo lichaamsgewicht binnenkrijgt is dat dodelijk.

De gifstoffen blijven ook in gedroogde vorm onverminderd werkzaam. Jacobskruiskruid is in hooi extra gevaarlijk omdat de dieren het niet meer herkennen en het dus gewoon eten. In verse vorm laten ze de plant staan.

Het aantal slachtoffers van Jacobskruiskruidvergiftiging is onbekend. De symptomen van Jacobskruiskruidvergiftiging zijn niet te onderscheiden van andere leveraandoeningen en vergiftiging kan alleen aangetoond worden door middel van sectie. Omdat dit zelden verricht wordt zijn er geen betrouwbare gegevens bekend die aangeven hoeveel dieren jaarlijks aan Jacobskruiskruidvergiftiging overlijden. Jacobskruiskruid is overigens ook giftig voor rundvee. Schapen en geiten zijn veel minder gevoelig voor het gif.

De plant is voor natuurbeheerders niet per definitie een ongewenste soort. Het is een plant die van nature thuishoort in Nederland, in matig schrale tot schrale graslandvegetaties. Het een heel waardevolle nectar- en stuifmeelleverancier. Zo zijn er meer dan 150 Nederlandse insectensoorten bekend die de plant gebruiken als voedselplant.

Voor meer informatie: www.jacobskruiskruid.com